
Marija Pirjevec
Rezijanska pesnica Silvana Paletti

V prispevku je predstavljena sodobna slovenska pesnica Silvana Paletti, ki živi in je rojena v Italiji, na skrajnem zahodu slovenske jezikovne meje, in piše v svojem rodnem rezijanskem narečju. Pri tem je treba poudariti, da gre za pesnico, ki ne spada v prvotno, arhaično in folklorno kulturo narečnega pesništva. Njena lirika, ki je do zdaj izšla samo v revialnem tisku in raznih zbornikih, je namreč avtorska in individualizirana, vendar v tematiki in izrazu vezana tudi na ljudsko pesnjenje.

Silvana Paletti, a contemporary Slovene poet writing in her native Resian dialect, was born in Resia, Italy, where she still resides. Resia is an area situated at the western ridge of the Slovene linguistic border. Paletti does not belong to the original, archaic and folklorized style of poetry written in a dialect; her lyrical poems, published in different magazines and anthologies, are highly individualized. But although bearing the unique characteristics of their author, the theme and poetic expression of her poems are also similar to those in folk poetry which they, at least in part, reflect.

Eden opaznih pojavov v slovenskem pesništvu zadnjih desetletij je količinski in v nekaterih primerih tudi kakovostni vzpon narečnega pesnjenja na skrajnem zahodnem robu slovenskega ozemlja, ki pripada Italiji: na Tržaškem in Goriškem, predvsem pa v Benečiji in Reziji. Ob tem spoznanju se samo po sebi postavlja vprašanje, kako razložiti ta paradoksn pojav, saj je znano, da so prav narečja zaradi vse večje globalizacije zašla v krizo in v nekem smislu odmirajo. Odgovorov je več tudi zato, ker so razlogi za porast tovrstnega pesništva zelo kompleksni in razvejeni. Iščemo jih lahko na primer v korenitih družbenih in političnih spremembah, ki so nastale v Italiji po drugi svetovni vojni, po padcu fašizma, ko sta spričo večje demokratizacije izobrazba in kultura zajeli najširše plasti prebivalstva. V novem ozračju je bila tudi slovenskim prebivalcem skrajnega severovzhodnega prostora, gledano z italijanske strani, dana možnost, da so začeli intenzivneje odkrivati svojo jezikovno tradicijo in spoznavati korenine lastne biti. Razumemo pa jih lahko tudi kot posledico novega odnosa do avtorske narečne poezije, ki

se je začelo v tem prostoru kazati posebej od šestdesetih in sedemdesetih let naprej. Beneški in rezijanski pesniki (Giorgio Qualizza, Renato Quaglia idr.) so tako začutili in sprejemali novo, narečju bolj naklonjeno kulturno in intelektualno ozračje povojnih let. Prav ob sosednjem beneškem in furlanskem primeru – naj navedemo vsaj pesnika Biagia Marina in Pier Paola Pasolinija – so lahko odkrili, da je pesništvo v narečju po izraznih možnostih in sporočilni moči enakovredno poeziji v knjižnem jeziku. Razlogi za razmah in uveljavitev narečja v književnosti pa so navsezadnje tudi psihološki, saj je kot materni jezik prvotni in prvinski izraz človekove identitete.

Te ugotovitve veljajo tudi za Silvano Paletti, ki si je za svoje slovensko pesnjenje izbrala rezijansko narečje.¹ Pri tem je treba poudariti, da gre za pesnico, ki ne spada v prvotno, arhaično in folklorno kulturo narečnega pesništva. Njena lirika je, podobno kot pri Renatu Quagli, piscu prve in edine samostojne zbirke, ki je dozdej izšla v *Reziji* (*Baside*, 1985),² avtorska in individualizirana, vendar potematiki in izrazu vezana tudi na ljudsko pesnjenje.

Glavni zgib, ki jo je pripeljal do tega, da je sploh prišla za pero, je bil po njeni lastni izjavi potres leta 1976, ki je strahovito opustošil njeno ožjo domovino in sprožil v njej proces iskanja lastnih korenin. »Tedad se je moralo tudi meni nekaj stresti v glavi,« je pred več kot desetletjema napol šaljivo napol resno zaupala znanemu preučevalcu folklorne kulture Milku Matičetovu.³ Prav njemu je namreč ponudila v branje rokopisno zbirko *Rosaianske sercne romanegn* (*Rezijanska srčna govorica*), napisano z italijanskim črkopisom, ker drugega pač ni poznala. Sintagma »srčna govorica« označuje v njenem slovarju poezijo, za katero v rezijanskem narečju ni našla ustrezne besede in si jo je zato morala izmisliti.

Besedila Silvine Paletti so neposredne, prvinske izpovedi samorastniške pesnice, ki je vse življenje preživela v rodni Reziji ali bližnji Furlaniji in ji ni bila dana priložnost, da bi se v šoli naučila knjižne slovenščine, kaj šele, da bi spoznala slovensko literarno kulturo. Izbira narečja kot pesniškega jezika je bila zato povsem naravna in samoumevna: rezijanščino je doživljala kot jezik svojega najglobljega jaza, svoje identitete in svojih najbližjih, katerim so bili njeni stihovi tudi namenjeni. Ni namreč mogoče spregledati, da prav narečje močno determinira njeno liriko, saj jo veže na čisto določen prostor, iz katerega poganja in ki mu pesnica govori. S svojo »srčno govorico« izkazuje nenazadnje tudi lastno skrajno bolečo navezanost na mali svet pod Kaninom pa tudi potrebo po pričevanju o resničnosti, kakršno je moderna civilizacija tod pustila za sabo, ko je nekdanje reči zapisala izbrisu. Z jezikom, ki ga uporablja, pa je seveda tesno povezan tudi proces njenega lastnega ozaveščanja: »Zdi se mi,« je pred nedavnim izjavila, »da me je prav rezijanska govorica oblikovala in privedla k zrelosti, kajti ko sem jo govorila zunaj moje doline, ali ko sem enostavno izjavljala, da sem Rezijanka, sem občutila svojo drugačnost, ker so me označevali kot drugačno z izrazi, ki so sramotili moj izvor ... To me je oblikovalo in me pripeljalo do tega, da pišem v tem

¹ Narečna pesnica Silvana Paletti se je rodila v Ravanci v Reziji 23. 12. 1947. Osnovno in srednjo šolo je obiskovala v svoji ožji domovini, diplomirala pa je na šoli za medicinske sestre v Vidmu. V letih 1967 - 1992 je bila zaposlena v bolnišnicah v Tolmeču in Vidmu, sedaj je upokojena in živi v rodni dolini. Sodeluje v kulturnem društvu *Rozajanski dum* in je že vrsto let njegova podpredsednica. Objavlja v *Novem Matajuru*, dnevniku *Il Gazzettino*, v župnijskem listu *All' ombra del Canin* (*Pod Tjanynowo sinco*). Njene pesmi so izšle v *Sodobnosti*, v *Trinkovem* in *Jadranskem koledarju*, v antologiji *Autori resiani* (1984), v zborniku *Vilencia 2000* in še kje. Pesmi piše tudi v italijanščini in furlanščini, prav tako pripovedke in pravljice. Uveljavila se je kot prevajalka in sodelavka pri didaktičnih objavah rezijanščine.

² Renato Quaglia, *Baside*, Založništvo tržaškega tiska - Editoriale Stampa Triestina, Trst, 1985.

³ Milko Matičetov, *Beseda o avtorici in še kaj*, *Sodobnost*, 28, 1980, str. 1142.

jeziku... Danes čutim, da moram pisati, ker nas je malo v tisti dolini, nujno je pisati v rezijanščini in glasno poudarjati, da obstajamo."⁴

Prav iz občutka odgovornosti do preproste rezijanske skupnosti, njenega jezika in vsega, kar jo določa, pa tudi iz protesta zaradi ponižanj, ki jih je doživljala kot Rezijanka, so nastale nekatere pesmi, v katerih zaživi s posebno sugestivnostjo zunanja reliefna scenerija njene ožje domovine, ki pa daje hkrati slutiti tudi globlje pomene. Tako na primer v kratki, skrajno zgoščeni, glasovno močno instrumentalizirani krajinarski sliki *Dan sami san* (*Samo en sen*) izpoveduje svojo prvinsko zavezanost rodni Reziji. To je pesem, v kateri izraža vso svojo vero v obstoj te vase zaprte doline, ležeče v senci mogočnega Kanina, mitične rezijanske gore, ki je hkrati ena najopaznejših besed njene lirike. Pesnica namreč odkriva v njej ne samo simbol trdnosti in odpornosti, temveč tudi lepote in smisla rezijanske stvarnosti. Skratka, prav v Kaninu so zbrane vse vrednote, ki jih ta skrivnostna zemlja na skrajno zahodnem robu slovenskega sveta že stoletja priznava za svoje in skrbno čuva.

Dan sami san

Dan sami san,
da Čanen,
ostani tan.
Podoba, od ti skal,
za to dulino,
je, Rozajan.
No wižo, no racjun,
dan gardenj, dan ples.
Roke, za ravnino,
glas, za to dulino.
Dan sami, san,
da Čanen,
ostani, tan.

Samo en sen

Samo en sen,
da Kanin
ostane tam.
Podoba tistih skal,
za to dolino,
je Rezijan.
Pesem, molitev,
ples, navada.
Roke za ravnino.
Glas za to dolino.
Samo en sen,
da Kanin
ostane tam.

V tem duhu je napisana tudi pesem *Zemja naša* (*Naša zemlja*), nekakšna moderna oda, v kateri še neposredneje izpoveduje globinsko zvestobo in vdanost svoji »rožni dolini«, njeni prvinski samobitnosti in etosu. In vendar kljub podobam absolutne trdnosti in obstojnosti v ozadju ni mogoče spregledati protipodobe neke drugačne sodobne družbene resnice, ki je sicer zamolčana, prav zato pa toliko bolj vznemirljiva in povedna.

Zemja naša

Ko vse muči, zemja naša
učnika, mati si.
Ti sama si nas udilila,
na wsake vreme, si nas potehtala,
zakoj hrast...
ka ti si tela pudujet,

Zemlja naša

Ko vse molči, si zemlja naša,
mati, učiteljica.
Ti sama si nas ustvarila,
na vreme vsako navadila.
Saj drevo...
ki si ga hotela nahraniti,

⁴ Silvana Paletti, *Gruppo 85 - Skupina 85, Bollettino/Bilten*, Trieste - Trst, dec. 2001, str. 25. Navedeno besedilo je Silvana Paletti napisala v italijanščini, v slovenščino pa ga je prevedla Marija Cenda.

ma bet, makoj zate,
od tabè, nu od tviga duha.
Tve gore so dan librin ogane
Za moret gledat, poznat
Lepotò, wezanost od maha,
ka ti uže potrošiš,
tuw ti zibili, za tve judi:
ki pujajo, se smijajo, jočajo, mrjajo,
tuw ni risnostje od žiwjosti.

Trawnikavi, putokavi, wsaka skala,
ko na vilažej se pribudi
nu žiwjost nan pokaže,
to je za nas dan sami tvoj klic
zemja naša...

Klic na našo dušo, da se zbudi.
Tej na mati za roko, nas pijéš
Nu nas jubiš, ziz ito wižo
Ki sama ti znaš...
Za zbuditi naše srce,
da murejmo pet, živet
samo ziz tabò, zemja naša.

mora biti samo zate,
priti iz tebe in tvojeja duha.
In tvoje gore so odprta knjiga,
da mogli videti bi in spoznati
lepoto, vezi miru,
kar že v zibelki
ti daješ v dar svojim ljudem,
ki pojejo, se smejejo, jočejo in mro
v resničnosti živiljenja.

Travniki, potoki, vsaka skala,
ko se pomladi prebudijo
in živiljenje nam razkrijejo,
je to za nas en sam tvoj klic,
ti zemlja naša...

Klic naši duši, da se prebudi.
Kot mati vodiš nas za roko,
nas božaš s pesmijo,
ki jo samo ti poznaš...
da bi zbudila naša srca,
da mogli bi peti, živeti
samo s tabo, ti zemlja naša.

V vrsti besedil namreč opozarja na tragedijo zapuščenih in izpraznjenih režijanskih vasi, v katerih ostajajo samo še otroci, starci in žene. Vsi za delo sposobni ljudje so se morali zaradi skoposti domače zemlje odpraviti za kruhom v svet. Tu se odpira v njeni liriki za Režijo še vedno aktualno vprašanje izseljenstva, ki je bilo in je še zdaj v tej odmaknjeni deželi, kljub sorodnim pojavom drugod, nekaj svojevrstnega in v mnogočem atipičnega. Gre za problem, ki je po besedah Alekseja Kalca, del etnične podobe tega sveta, saj se prepleta z drugimi značilnostmi njegove stvarnosti. Tudi zaradi zakoreninjenosti v miselnosti ljudi pa je treba ta pojav opredeliti kot poseben način življenja.⁵

Pesmi na izseljensko temo so pri Silvani Paletti dokaj pogostne. Tembolj so opazne, ker razkrivajo pojav, ki je, kot rečeno, ne samo temeljna značilnost te dežele, temveč v širšem pomenu tudi razlog njenega demografskega in vsestranskega propadanja. V tovrstnih besedilih avtorica seveda ni mogla spregledati tipološke značilnosti režijanskega izseljevanja, ki je bilo v preteklosti kakor tudi še danes predvsem sezonsko in povezano s prav določenimi dejavnostmi. Moški so v tujini krošnjariji, vezali lonce in popravljali dežnike, brusili nože in škarje, tako ali drugače trgovali. Vendar, pripominja dalje Pavle Merkù, »v službo nista Režijan in Režijanka stopila nikoli, nikoli se nista udinjala za hlapca in deklo.«⁶

Zato ni naključje, da srečamo med pesniškimi portreti te zbirke že klasičen lik skromnega, vendar neodvisnega kramarja, potujočega trgovca s cenanim blagom, ki si v potu obraza in ne brez ponižan službi vsakdanji kruh (*Kramar*). Še učinkovitejši je oris starega

⁵ Aleksej Kalc, *Etnična problematika kot stičišče med disciplinami na poti v interdisciplinarno raziskovanje: primer izseljevanja iz doline Režije, Razprave in gradivo*, 1990, 24, str. 132-134.

⁶ Pavle Merkù, *Enkratnost Režije, Jezik in slovstvo*, 4, 1985/86, str. 102.

Rezijana v istoimenski pesmi, ki ga avtorica opazuje na njegovih mučnih krošnjarskih poteh, v tipično rezijanskem nomadstvu večnega odhajanja in vračanja (*Stari Rozajan*).

Stari Rozajan

Stari Rozajan
wsaki trawnik
je ga mel.
Makoj korbo
anu pot,
makoj trudjost
anu put.
Maj timpa,
za pučit.
Samo fadijo,
za te kruh,
je znal.

Stari Rezijan

Stari Rezijan.
Vsak travnik
je bil njegov.
Samo oprtnjak
in pot.
Samo utrujenost
in znoj.
Nikoli časa
za počitek.
Samo boj
za kruh
je poznal.

Gre za podobo brezupne trdote hribovskega življenja, a tudi samoumevnega, vdane- ga sprejemanja usode in vsega, kar je dano od Boga. V izseljenskih pesmih Silvana Paletti v glavnem ne razmišlja o vzrokih izseljenstva, temveč se raje osredotoča na njegove posledice. Tako srečamo na primer v pesmi *Muke ni (Moke ni)*, podobno kakor v Kosovelovi *Starki za vasjo*, razpoložensko baladno scenarijo skrajne bede in osamelosti rezijanskega življa. Zdi pa se, da uspe prav s takšno fragmentarizirano sliko uboštvu še učinkoviteje osredičiti stvari in izluščiti bistvo.

Ena najvznemirljivejših izpovedi je devetkitična pesem *Zbugan vasi me (Zbogom moje vasi)*, kjer je spet postavljena v ospredje socialna slika rezijanskega sveta, ki v tujini zgublja svoje najboljše ljudi. Z izginjanjem te svojevrstne skupnosti pa se zgublja tudi narodna, jezikovna, psihološka in estetska identiteta Rezije. Strašna pustota in tišina, ki lebdi nad osmimi vasmi nekoč tako žive doline, vasmi, ki jih pesnica vsako posebej označi z lastnim imenom, da bi jih iztrgala pozabi, je zgovoren dokaz fizične in duhovne izpraznjenosti tega nekoč tako razgibanega sveta.

Zbugan vasi me

Na dulini mej, osan vasi,
za roko, so se mi držale,
za no same, lipe, ime:
Rezija, rožina dulina.

Biska, Ravanška,
Sulbaška, Kuritarška,
Osojska, Njivaška,
Liščarska, Učjarska vas.

Wsaka, je mela swo
lipo nawado...
Wsaki dwor...swo wižo.
Wsaka linda...swo rožo.

Zbogom, moje vasi

V moji dolini se je osem vasi
za roko držalo
za eno samo, lepo ime:
Rezija, rožna dolina.

Biska, Ravanška,
Solbaška, Koritarška,
Osojska, Njivaška,
Liščarska, Učjarska vas.

Vsaka je imela svojo
lepo navado...
vsako dvorišče... svojo vižo,
vsaka linda ... svojo rožo.

Itako, ja, si was poznala,
od jasneh bisid,
od meh, starih judi,
nu na min srcu,
žive, sta mi ostale.

Osan vasi...nas,
za roko, se mi daržijo,
ma poje...nima:
ne jejde, ne wčinice
ne lakna, ne rži,
ma, samo rohaje, sulze nu trne.

Osan vasi...nas,
judi mujī, wsi ristrantani,
pod no streho žbridinano,
za dan trdi kruh,
taj te skale, od toga Barmana.

Osan vasi...nas
brez bisid...
čudne, štrašne,
brez podobe od teh judi,
ki za roko, ni vič.

Na daleč, zgubjanè,
same, mi ostajata,
lipe vasice me,
taj dan lipi san,
tuw ni črni nučī.

Čas se baran,
kan, man jiskat biside,
za wās spravit, pod Čaninon,
ko, sama ta krij,
se tičè, na daleč.

Tako sem vas spoznala
po jasnih besedah
mojih starih ljudi
in v mojem srcu
ste mi žive ostale.

Osem vasi... danes
se za roko drži,
a nimajo polj,
ne ajde ne pšenice,
ne rži ne lanu,
le veje polomljene, solze in trnje.

Osem vasi... danes,
moji ljudje vsi razkropljeni
pod raztrgano streho
za trdi kruh
kot skale Barmana.

Osem vasi... danes
brez besed...
čudne, strašne,
brez podobe tistih ljudi,
ki se za roko drže.

Daleč zgubljene,
ostajate same
lepe moje vasice,
kot lepe sanje
v črni noči.

Včasih se vprašam,
kam naj grem iskat besede,
da bi vas zbrala pod Kaninom,
ko pa vaša kri
teče tam daleč...

Podobno pretresljiv je tudi motiv mrtve Rezijanke v mračno ubrani pesmi *Te štiri deske* (*Štiri deske*). V njej nas seznanja s poslednjo potjo rezijanske žene, ki se po dolgih letih vrača na svojo zemljo, da bi v njej našla poslednji počitek in mir. Potem ko jo je do kraja izžela, vrača namreč tujina njenemu rodnemu kraju samo še truplo. Ob tem besedilu se sama po sebi vsiljuje primerjava s Quaglieto pesmijo *Ta Oblazawa* (*Pot v svet*).⁷ Slednja beseda pa ne označuje samo poti, ki edina vodi iz doline Rezije v svet, kakor preberemo v avtorjevi opombi, temveč je hkrati metafora večnega popotništva, ki ga pesnik občuti kot zlo. V boleznem razmišljanju o nevzdržnem nomadstvu gre Quaglia še dlje od Palettijeve, saj so njegovi po svetu reztepeni Rezijani prikrajšani celo za zadnjo uteho, to je za grob v domači zemlji.

⁷ Renato Quaglia, *Baside*, str. 66.

Trenutni, čeprav samo domišljjski izhod iz tega odčaranega sveta najde pesnica v spominu na starodavno Rezijo, ki je danes ni več. To je tista mitična podoba »rožne doline«, ki se ji razkriva kot svet trdnih vrednot, svet prvinskih ljudskih navad in šeg, ki so bile odsev prav določenega duha in kulture. Simbolično jo v današnji rezijanski stvarnosti zaznamuje le še kak odvečen, povsem prezrt predmet. Nostalgijo po prvinskih ljudskih navadah in starodavnih vrednotah je tako na primer mogoče razbrati iz besedila *Te bank od nuviče (Nevestina skrinja)*. Gre za izvirno, na Murna spominjajočo varianto pesmi o stari, lepo poslikani skrinji, ki jo avtorica opiše s skoraj veristično natančnostjo, saj je to edini način, da ostane ta nekoč pomemben del nevestine dote še živ. Hkrati pa ni mogoče spregledati, da spremlja pesem v ozadju tudi zavest minevanja žlahtnega, a že odmrlega sveta. Podobno domotožno refleksijo srečamo v pesmi *Voda ma ta Brusinawa (Voda moja Brusinova)*, v kateri je avtorica osredotočila pozornost na stari, odsluženi žleb, okoli katerega je bilo nekoč vse živo, danes pa ostaja odvečen in zapuščen kos lesa, vendar vidno znamenje neke drugačne minulosti. Pesnica podlega mučnemu vtisu, da ostajajo Rezijani samo še muzejska zanimivost, ki jo tujci preučujejo kot »čudno reč« (Rozajanave-Rezijani).

Rozajanave

Mi se znamo, mi vimo
da či simò.
Tami stuw mijarjow,
ćemo se poznat.
Mi se čujamo.
Mi se kličimo.
Mi znamo našo krij.
Judi ni nas gledajo,
taj te strašne vedamce.
Ni naš študijajo,
taj na čudna rič.
Ni jiščijo naše korane.
Jarbol raste,
ma sve vijace,
sve rožice,
nu ta na isimo svetu,
pa won je za kaj.

Rezijani

Mi se poznamo, mi vemo,
kdo smo.
Med sto tisoči
se homo prepoznali.
Mi se slišimo,
mi se kličemo,
mi poznamo svojo kri.
Ljudje nas gledajo
kot strašne vedomce.
Preučujejo nas
kot čudno reč.
Iščejo naše korenine.
Drevo rase,
svoje lističe ima,
svoje rožice
in na svetu tem
tudi ono je za kaj dobro.

Njena privrženost tej odpisani zemlji pa je kljub tem spoznanjem neomajna: kot pesnica želi biti glasnica izkušen celotne skupnosti. Iz tega raste trdna povezanost med njeno osebno in skupnostno zgodbo, pa tudi pripadnost starim, preskušenim vrednotam in stvarjem. Vendar pri vsem tem ostaja njeno posebno doživljanje zelo izrazito, celo globlji smisel pesnjenja. V zbirki so besedila, v katerih se zna prepustiti izpovedim čisto osebnih razpoloženj ali spoznanj o življenju. V takih pesmih prisluhne natanko govoric svojega srca in pretanjeni intuiciji, ki ji pomenita temeljno smer doživljanja. Kljub zavesti o trdotah sveta, ki jo na tesno obdajajo, in nepreklicni minljivosti vsega lepega zmore v trenutku pozabiti na vse, kar jo teži, in se prav po otroško razveseliti življenja in se mu predati. »Samo to vem, da živim, na materi zemlji sem, v srcu se kot ptič na veji veselim,« beremo v pesmi *Podoba od šloveka (Podoba človeka)*. Podobno lahkoten, mestoma

radoživ in razposajen odnos do vsega živega je zaslediti pri Silvani Paletti še marsikje. Posebno opazen je v duhoviti pesmi *Pitilen (Petelin)*, v avtoironični izpovedi *Glaua ma (Moja glava)*, v iskrivem pogovoru z luno (*Luna*) kot tudi v poetično privzdignjenem *Ciganu (Cigajnar)*, v katerem gre za povečanje ciganove prostosti in lepote njegove umetnosti, za katero se je pripravljen odpovedati vsemu. Ta mali cigan poseablja posebno moč prebijanja iz skrajne revščine v svobodo igre, pesmi in umetnosti nasploh.

Cigajnar

Mali cigajnar
ziz citiro na ramà
po wsimo svetu greš,
greš nu puješ tve wiže.
Two srce ni zna mere.
Od tveh sincow ni maraş.
Twa hiša je nebeska,
dan sami want ti stuji,
zemja za čriwje ti je.
Tve wiže rastijo po noči.
Mali, črni, cigajnar
marčadantan se ni prodaješ,
na sama je twa pot,
citira anu loh.

Cigan

Mali cigan
z goslimi na rami
hodiš po svetu vsem,
hodiš in pesmi svoje poješ.
Tvoje srce ne pozna mere.
Sence tvoje ni ti mar.
Tvoj dom je nebo,
obleko le eno imaš,
zemljo imaš za čevlje.
Ponoči se pesmi tvoje glase.
Mali, črni cigan,
kupcem se ne prodajaš.
Ena sama je tvoja pot,
gosli in lok.

Tematsko podobna je njena izpoved *Ko citire puajajo (Ko citire igrajo)*, saj je tudi tu moč glasbe, ki jo njeni Rezijani izvabljajo iz »citire«, tolikšna, da hribovsko revščino spreminja v lepoto in umetnost. Skratka, prav v preprosti glasbi domačih ljudi doživlja pesnica neko globljo, duhovno totaliteto.

Ko citire puajajo

Ko citire puajajo,
tuw pwesti od meh judi:
Rozajanska dulina,
na žiwo se budi.

Ko citire puajajo,
tuw pwesti od meh judi,
pa janjulavi se postavijo,
zakoj to je glas,
glas od serca od meh judi
ki se veseli.

Ko citire puajajo
tuw pwesti od meh judi,
wse muči, zakoj,
zakoj duh od šloveka
se redi, živi,
na mej jimjè.

Ko citire igrajo

Ko *citire* igrajo
v rokah mojih ljudi,
se dolina Rezije
na vse žiwo budi.

Ko *citire* igrajo
v rokah mojih ljudi,
tudi angeli ostrme,
saj glas je to,
glas iz serca mojih ljudi,
ki se vesele.

Ko *citire* igrajo
v rokah mojih ljudi,
vse molči,
saj človeški duh
se hrani, živi
na moji zemlji.

Zvočno izredno ubrana pesem *No muč majavo (Neko majsko noč)* prinaša sanje lepega, skladnega sveta in tovariškega sožitja vseh ljudi na svetu, ki pa se na koncu sesuje ob trdi zavesti resničnosti.

Nekakšen komentar k pesmim in hkrati osrednji credo Silvane Paletti je njena morda najsugestivnejša izpoved *Biside me (Moje besede)*. V njej je na izviren način izražena možnost osebnega osvobajanja z igro besed, ki je umetnost. Prav v tej igrivosti in živosti besed začuti posebno lahkotnost bivanja, ki je hkrati tudi lahkotnost umetniškega ustvarjanja.

Biside me

Gore po ni bili čarti,
ziz bisidi,
to mi plažà igrat,
taj vitar, ziz vijon.
Taj riba pluvi
tuo wodè,
itaku, ja pluvin
tuo men bisida,
glasa sa ni čuje,
skot to gre, sa ni vi,
samo, znan, da si
na itej igri
od bisid.
Wezane, udvezane,
se kucajo, na tik,
nutar ziz brig,
ma, to ki srce mi di,
nikar, mi ni biži.

Moje besede

Na belem listu
z besedami
se rada igram
kot veter z listjem.
Kot plava riba
v vodi,
tako plavam jaz
sredi svojih besed.
Ni čuti glasu,
ne ve se, od kod prihaja,
samo to vem, da sem
v tej igri
besed.
Zvezane, odvezane,
se naglo kotalijo
po bregu navzdol,
a kar mi srce govori,
nič več ne zbeži.

Skratka, sporočilo njene še neobjavljene zbirke, ki je skupaj s slovenskim in italijanskim prevodom v pripravi za knjižno izdajo, je jasno in ne dopušča dvomov. Življenje ima za pesnico kljub ožinam in tesnobam, ki posebej zaznamujejo njen mali svet pod Kaninom, svoj globlji smisel in pomen. Zato je vera v lepoto, poezijo in vrednote nasploh pri njej trdna in nesporna. Taka vrednota ji je na prvem mestu rezijanščina, ki ji pesnica ostaja zvesta in ji posveča globoko skrb. Po njenih besedah je »pesnik inštrument, glasbeni inštrument, ki je potreben za izvajanje prav te glasbe.«⁸ »In vloga tega inštrumenta je,« kakor pravi nekje Alojz Rebula, »tem večja čim bolj je okrnjen ta orkester.«⁹ Pesnica prav zato natanko pazi, da uporablja v svoji liriki izbran, izvorno slovenski del rezijanskega besedišča, kar se ji največkrat tudi posreči in kar so preučevalci njene poezije že večkrat poudarili. »Njene pesmice,« piše Milko Matičetov, »so jezikovno tako čiste, da kar ostrmiš.«¹⁰ Besede tujega, romanskega ali germanskega izvira so namreč prava redkost. S tem pa potrjuje tezo znane italijanske strokovnjakinje na tem področju

⁸ Silvana Paletti, *Gruppo 85 - Skupina 85*, str. 25.

⁹ Alojz Rebula, *Izviri slovenske duhovnosti*, v knj. *Na slovenskem poldnevniku*, Maribor, 1991, str. 114.

¹⁰ Milko Matičetov, *Beseda o avtorici in še kaj*, n. d., str. 1143.

Marie Corti, da vsak narečni pesnik vendarle uporablja jezik, ki je njegov in v resnici ni nikoli povsem enak tistemu, ki je v splošni rabi.¹¹ Tudi skozi tako osebno izražanje izpričuje Silvana Paletti ljubezen do rezijanske govornice, ki je v svoji elementarnosti avtentična, ozemljena, naravna in nepokvarjena. Odločitev zanjo pa je nazadnje tudi dokaz njene osvobojenosti v družbenem in duhovnem smislu.

Na koncu lahko rečemo, da se pesnici lepo prillegajo besede italijanskega narečnega pesnika Franca Loia, ki pravi naslednje: »Se vam ne zdi nekoliko smešno razpravljati o pesnikovi jezikovni izbiri? Nam morda ni znano, da ne izbere pesnik svojega jezika, temveč, da jezik sam v nekem smislu izbere pesnika.« Tudi v našem primeru je torej mogoče reči, da je rezijanščina »izbrala« Silvano Paletti in ne narobe. Zato so njene izpovedi znotraj slovenske književnosti zanimiva posebnost in drugačnost: posebnost v jezikovnem, krajinarskem in doživljajskem smislu.

Literatura

Autori resiani

1984 *Autori resiani* (ur. B. Petris). Udine – Videm.

Brevini, F.

1992 *Le parole perdute*. Torino.

Dapit, R.

1995 *La Slavia friulana. Lingue e culture... Bibliografia ragionata - Beneška Slovenija, Kritična bibliografija*. Cividale – Čedad.

2001 *Rezija – Resia* (prev. v slov. Ž. Gruden). Ljubljana.

Kalc, A.

1990 Etnična problematika kot stičišče med disciplinami na poti v interdisciplinarno raziskovanje: primer izseljevanja iz doline Rezije, *Razprave in gradivo*, 24: 132-135.

Longhino, A.

1992 *Val Resia terra di arrotini*. Udine.

Madotto, A.

1992 *La val Resia e i suoi abitanti*. Udine.

Matičctov, M.

1968 Pregled ustnega slovstva Slovencev v Reziji, *Slavistična revija* 16: 203-229.

1972 *Rožice iz Rezije*. Koper, Trst in Ljubljana.

1980a »Rezijanska srčna govornica«, *Sodobnost* 28: 1137-1141.

1980b Beseda o avtorci in še kaj, *Sodobnost* 28: 1142-1144.

1982 Poesia d'autore nel dialetto sloveno della Resia, *La Battana* 63/64: 115-128.

1992 Dalla poesia di tradizione orale alla poesia d'autore nella Val Resia, *Ce fastu?* 68: 269-288.

Merkù, P.

1983 Kaznovana narečna književnost, *Poslušam* (Trst) 1983: 78-84.

1986 Enkratnost Rezije, *Jezik in slovstvo* 1985/86, 4: 101-107.

Morassi, L.

1982 Aspetti dell'emigrazione temporanea in Val Resia, *Qualestoria* n. s.10, 3, 1982: 39-50.

¹¹ Franco Brevini, *Le parole perdute*, Einandi, Torino, str. 96.

Pirjevec, M.

2001 *Vprašanje narečne poezije*, v: *Sodobna slovenska narečna poezija*, Zbornik Slavističnega društva Slovenije 11. Ljubljana, 2001, 151-159.

Segre, C.

1974 *Lingua, stile e società*. Milano

Trinko, I.

1980 *Beneška Slovenija – Hajdimo v Rezijo*. Celje.

Iz rokopisne zbirke v rezijanščini je pesmi zapisal Roberto Dapit, v slovenščino prevedla M. P.

Izvirna in prevedena besedila je pregledal akademik Milko Matičetov. Za sodelovanje se mu iskreno zahvaljujem.

*Summary***Resian Poet Silvana Paletti**

Silvana Paletti, born in 1947, writes her poems in the Resian dialect. She does not belong to the original, archaic and folklorized style of poetry written in a dialect. Similar to Renato Quaglia, the author of the first and, so far, the only independent collection of poems published in Resia (*Baside*, 1985), Paletti's lyrical poems are highly individualized. The theme and poetic expression of her poems are, on the other hand, also similar to those in folk poetry. Paletti's poems are direct, original declarations of an original poet who has lived all her life in her native Resia or in the nearby Friuli. She did not have the opportunity to learn literary Slovene at school, let alone study Slovene literature. Her choice of writing in the Resian dialect had therefore been completely natural and obvious. She experiences the Resian dialect as the language of her deepest self, of her own roots and of those who are closest to her, for whom her poems have been written. At the same time it is impossible to overlook the fact that the dialect has strongly determined her poetry. Her *Resian language from the heart*,⁴ which is also the title of her manuscript collection, reveals her almost painful attachment to this small piece of land under the Kanin mountain. The poetry also reflects the need to write about the reality that has been erased by the modern civilization. As a poet, Paletti wishes to be not only the herald of her own experience, but also a harbinger of the experience of the whole Resian community – hence the strong connection between her own story and the one of the whole community, and also the adherence to old, well-tested values. The poems of Silvana Paletti represent an interesting curiosity in Slovene literature, for they contain peculiar linguistic elements and bring the reader an insight into a very different country.

⁴ Iz rokopisne zbirke v rezijanščini je pesmi zapisal Roberto Dapit, v slovenščino prevedla M. P.